

Наземні молюски (*Gastropoda, Pulmonata*) північно-західної частини Малого Полісся (таксономічний, зоогеографічний аналіз)

*Роботу виконано у відділі екосистемології
ІЕК НАН України*

На території Малого Полісся, враховуючи літературні дані (перша половина ХХ ст.), було зареєстровано 67 видів наземних молюсків. За матеріали власних досліджень виявлено 46 видів, які належать до 18 родин і 38 родів. В основному переважають молюски з європейським типом ареалу, більшість видів яких є мешканцями європейських мішаних і широколистяних лісів. При порівнянні власних даних із літературними джерелами виявлено, що молюски, які поширені на території Західного Полісся, в основному широко розповсюджені види і характерні для території Малого та Волинського Полісся.

Ключові слова: наземні молюски, Мале Полісся, ареал.

Рыбка К. М. Наземные моллюски (*Gastropoda, Pulmonata*) северо-западной части Малого Полесья (таксономический, зоогеографический анализ). На территории Малого Полесья, учитывая литературные данные (первая половина ХХ в.), было зарегистрировано 67 видов наземных моллюсков. По материалам собственных исследований выявлены 46 видов, которые принадлежат к 18 семействам и 38 родам. В основном преобладают моллюски с европейским типом ареала, большинство видов которых – жители европейских смешанных и широколистных лесов. При сравнении собственных данных с литературными источниками выявлено, что моллюски, которые распространены на территории Западного Полесья, есть широко распространенными и характерными видами для территории Малого и Волынского Полесья.

Ключевые слова: Малое Полесье, наземные моллюски, ареал.

Rybka K. M. Land Molluscs (*Gastropoda, Pulmonata*) of North-Western Part of Male Polissya (Taxonomical, Zoogeographical Analysis). On territory of Small Polissya account literary data (the first half of XX century) 67 species of land mollusks were registered. Malakofauna of north-western part of Male Polissya was presented by 46 species which belong to 18 families and 37 genera. Mainly predominate mollusks with European type of areal, most of them are resident of broad-leaved forests. Compared to the literature information it is possible to draw a conclusion about on the territory of Western Polissya mollusks are widely-distributed and characteristic species for territory of Small and Volynske Polissya.

Key words: mollusks, Male Polissya, areal.

Мале Полісся розташоване на заході України між Волинським і Подільським лесовими плато. Це плоскохвиляста рівнина, майже суцільно замкнена навколишніми височинами. З півночі Мале Полісся обмежене Волинською височиною, з південного заходу – Розточчям і Давидівською грядою, на півдні – Гологоро-Кременецьким горбогір'ям, які є складовими частинами Подільської височини [8].

Згідно з фізико-географічним районуванням України, територія досліджень розташована в межах південно-західної частини Східноєвропейської рівнини, Західноукраїнської провінції, зони лісостепу, в області Малого Полісся [6].

Постановка наукової проблеми та її значення. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. спостерігається пришвидшення змін у видовому складі наземних молюсків різних регіонів України, у тому числі й Малого Полісся [4]. Завдяки антропохорії окремі види молюсків значно розширюють межі свого розповсюдження на території України, інші – вперше проникають на її територію з інших країн [13]. Господарська діяльність людини впливає на природні та антропогенні біотопи, які заселені наземними молюсками, це призводить, у свою чергу, до зниження чисельності або до повного зникнення деяких рідкісних і стенобіонтних видів наземних молюсків [4]. Це зумовлює важливість виділення видів, які потребують охорони. Проте вирішення цього питання неможливе без аналізу видового складу й особливостей поширення наземних молюсків на території Малого Полісся та інших територій України.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Протягом останніх років ми підгували та опублікували відповідні матеріали з дослідження малакофауни Малого Полісся [9; 10] зокрема щодо розповсюдження деяких видів наземних молюсків [4; 15; 16].

Метою роботи є узагальнення наявних даних із дослідження малакофауни Малого Полісся, а її основними **завданнями** – встановлення сучасного складу наземних моллюсків цієї території, проведення зоогеографічного й екологічного аналізу наземної малакофауни Малого Полісся, порівняння власних даних із матеріалами Західного Полісся, виділення видів, які потребують подальшого вивчення та охорони.

Матеріал і методи. Крім літературних і власних даних, у роботі використано матеріали малакологічного фонду Державного природознавчого музею НАН України у м. Львові [11].

Зоогеографічний аналіз зроблено на основі класичної схеми зоогеографічного районування території колишнього СРСР [5] і фауністичних комплексів де Латіна [18].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У літературі наявні лише фрагментарні дані щодо видового складу наземних моллюсків північно-західної частини Малого Полісся [15; 16; 19].

Перші згадки про наземних моллюсків Малого Полісся містяться в роботах відомого польського малаколога другої половини XIX ст. Й. Бонковського [16; 17]. У його працях подано відомості щодо присутності в околицях сіл Руда (Кам'яно-Бузький район), Пеняки (Бродівський район), м. Радехова, м. Рава-Руська 67 видів наземних моллюсків (згідно з їхньою сучасною систематикою). Частина описаних матеріалів зберігається зараз у малакологічному фонді ДПМ.

Слід згадати роботу польського вченого Й. Урбанського [19], який досліджував наземних моллюсків Малого Полісся, зокрема в межах м. Рава-Руської (1925–1927) та його околиць, і знайшов 64 види наземних моллюсків.

За матеріалами власних досліджень ми зареєстрували 46 наземних моллюсків, анотований перелік яких наведено нижче:

Family Succineidae Beck 1837

Genus *Succinella* Mabile 1870

1. *Succinea putris* (Linnaeus 1758). Вид поширений на території Малого Полісся (Жовківський, Бродівський, Кам'яно-Бузький, Сокальський райони). Неодноразово згадується для Західного Полісся [1; 7; 14].

Genus *Succinella* Mabile 1870

2. *Succinella oblonga* (Draparnaud 1801). Вид поширений на території Малого Полісся (Жовківський, Кам'яно-Бузький райони). Зареєстрований у Волинській [1] і Рівненській областях [1; 14; 11].

Genus *Oxyloma* Westerlund 1885

3. *Oxyloma elegans* (Risso 1826). Вид поширений на території Малого Полісся (Жовківський, Кам'яно-Бузький райони). Вид зареєстрований на території Західного Полісся [1; 3; 7; 9].

4. *Oxyloma sarsii* (Esmark 1886). Вид поширений на території Малого Полісся (Сокальський район). Зареєстрований у Волинській і Рівненській областях [1; 7; 12].

Family Cochlicopidae Pilsbry 1900

Genus *Cochlicopa* Férussac 1821

5. *Cochlicopa lubrica* (O. F. Müller 1774). Вид поширений на території Малого Полісся (Бродівський, Жовківський, Кам'яно-Бузький, Сокальський райони). Вид зареєстрований на території Західного Полісся [1; 7; 12].

6. *Cochlicopa nitens* (Gallenstein 1848). Вид поширений на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький район). Вид зареєстрований на території Західного Полісся [1; 6; 12].

Family Valloniidae Morse 1864

Genus *Vallonia* Risso 1826

7. *Vallonia costata* (O. F. Müller 1774). Вид поширений на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький район). Зареєстрований на території Західного Полісся [1; 7; 12].

8. *Vallonia pulchella* (O. F. Müller 1774). Вид поширений на території Малого Полісся (Жовківський, Кам'яно-Бузький, Сокальський райони). Вид зареєстрований на території Західного Полісся [1; 7; 12].

Family Pupillidae Turton 1831

Genus *Pupilla* Leach 1828

9. *Pupilla muscorum* (Linnaeus 1758). Вид поширений на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький, Сокальський райони). Вид згадується для Західного Полісся [1; 7; 12].

Family Truncatellinidae Steenberg 1925

Genus *Columella* Westerlund 1878

10. *Columella edentula* (Draparnaud 1805). Вид поширений на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький район). Указаний для Волинської та Рівненської областей [1; 12].

Family Enidae Woodward 1903

Genus *Merdigera* Held 1837

11. *Merdigera obscura* (O. F. Müller 1774). Вид поширений на території Малого Полісся (Бродівський, Кам'яно-Бузький райони). Указаний для Волинської [1] і Рівненської областей [1; 12].

12. *Chondrula tridens* (O. F. Müller 1774). Вид поширений на території Малого Полісся (Радехівський, Жовківський райони). Указаний О. О. Байдашниковим для степових ділянок, розташованих на південних схилах пагорбів у південній частині Західного Полісся [1].

Family Chondrinidae Steenberg 1925

Genus *Granaria* Held 1838

13. *Granaria frumentum* (Draparnaud 1801). Вид поширений на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький район). На території Західного Полісся відсутній.

Family Clausiliidae Mörch 1864

Genus *Cochlodina* Férussac 1821

14. *Cochlodina laminata* (Montagu 1803). Вид поширений на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький район). Указаний для Волинської і Рівненської областей [1; 12].

15. *Cochlodina orthostoma* (Menke 1830). Вид поширений на території Малого Полісся (Бродівський, Кам'яно-Бузький райони). Указаний для Волинської та Рівненської областей [1; 12].

16. *Macrogastera ventricosa* (Draparnaud 1801). Вид поширений на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький район). На території Західного Полісся відсутній [1; 12].

17. *Clausilia dubia* (Draparnaud 1805). Вид поширений на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький район). На території Західного Полісся відсутній.

Genus *Bulgarica* Boettger 1877

18. *Bulgarica (Strigilecula) cana* (Held 1836). Вид поширений на території Малого Полісся (Бродівський, Кам'яно-Бузький райони). Указаний для Волинської [1] та Рівненської [1; 12] областей.

Genus *Laciniaria* J. D. W. Hartmann 1842

19. *Laciniaria plicata* (Draparnaud 1801). Вид поширений на території Малого Полісся (Бродівський, Кам'яно-Бузький райони). Указаний для Волинської [1] та Рівненської [1; 12] областей.

Genus *Balea* Gray 1824

20. *Balea stabilis* (L. Pfeiffer, 1847). Вид поширений на території Малого Полісся (Радехівський район). Вид згадується для Західного Полісся.

Family Discidae Thiele 1931

Genus *Discus* Fitzinger 1833

21. *Discus rotundatus* (O. F. Müller 1774). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Бродівський, Кам'яно-Бузький райони). Відомі окремі знахідки виду у північній частині Шацького району Волинської області [1; 7; 12].

Family Gastrodontidae Tryon 1866

Genus *Zonitoides* Lehmann 1862

22. *Zonitoides nitidus* (O. F. Müller 1774). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Жовківський, Кам'яно-Бузький райони). Вид згадується для Західного Полісся [1; 4; 12].

Genus *Vitrea* Fitzinger 1833

23. *Vitrea pellucida* (O. F. Müller 1774). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький, Радехівський райони). У літературних джерелах вид згадується для Західного Полісся [1; 7; 12].

Genus *Aegopinella* Lindholm 1927

24. *Aegopinella minor* (Stabile 1864). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький, Радехівський райони). Указаний О. О. Байдашніковим для лісових біотопів Волинської та Рівненської областей [1].

Genus *Perpolita* Baker 1928

25. *Perpolita (Nesovitrea) hammonis* (Strøm 1765). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький район). Вид неодноразово згадується для Західного Полісся [1; 4; 12].

26. *Oxuchilus (Oxuchilus) draparnaudi* (Beck 1837). Вид зареєстрований на межі Малого Полісся і Північного Поділля. На території Західного Полісся не знайдений.

Family *Bradybaenidae* Pilsbry 1939

Genus *Fruticicola* Held 1837

27. *Fruticicola (Bradybaena) fruticum* (O. F. Müller 1774). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Бродівський, Кам'яно-Бузький, Сокальський, Радехівський райони). У літературних джерелах вид згадується для Західного Полісся [1; 3; 7; 12].

Family *Helicidae* Rafinesque 1815

28. *Helix (Helix) pomatia* Linnaeus 1758. Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Бродівський, Радехівський, Сокальський райони). У літературних джерелах указаний для Волинської та Рівненської областей.

29. *Helix lutescens* Rossmässler 1837. Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький, Сокальський райони). У літературних джерелах вид згадується для Західного Полісся [1; 12].

30. *Cerpaea hortensis* (O. F. Müller 1774). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Сокальський район). У літературних джерелах вид указаний для території Західного Полісся (сmt Шацьк) [1; 10].

31. *Cerpaea vindobonensis* (Férussac 1821). Вид був знайдений на території Малого Полісся (Сокальський район) та на межі між Малим Поліссям і Північним Поділлям. У літературних джерелах вид указаний для Західного Полісся [1].

32. *Faustina faustina* (Rossmässler, 1835). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Бродівський, Кам'яно-Бузький, Сокальський, Радехівський райони). У літературних джерелах вид згадується для Західного Полісся.

Family *Hygromiidae* Tryon 1866

Genus *Plicuteria* Schileyko 1978

33. *Plicuteria lubomirskii* (Śloński 1881). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Радехівський район). На території Західного Полісся вид не знайдений.

34. *Trichia hispida* (Linnaeus, 1758). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Жовківський, Кам'яно-Бузький райони). На території Західного Полісся вид не знайдений.

Genus *Helicopsis* Fitzinger 1833

35. *Helicopsis striata* (O. F. Müller 1774). Зареєстрований на території Малого Полісся (Бродівський, Радехівський райони). Вид указаний О. О. Байдашніковим для степових ділянок, розташованих на південних схилах пагорбів у південній частині Західного Полісся [1].

36. *Helicopsis instabilis* (Rossmässler 1838). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Радехівський район). На території Західного Полісся відсутній.

Genus *Xerolenta* Monterosato 1892

37. *Xerolenta obvia* (Menke 1828) Syn.: *Helicella candicans* (L. Pfeiffer 1841). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Жовківський, Кам'яно-Бузький, Сокальський, Радехівський райони). На території Західного Полісся відсутній.

Genus *Pseudotrichia* Likharev 1949

38. *Pseudotrichia rubiginosa* (Rossmässler 1838). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Жовківський, Кам'яно-Бузький). У літературних джерелах вид згадується для Західного Полісся [1; 3; 7; 12].

Genus *Perforatella* Schlüter 1838

39. *Perforatella bidentata* (Gmelin 1791). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Кам'яно-Бузький район). У літературних джерелах вказаний для Волинської та Рівненської областей [1; 12].

40. *Perforatella dibotriion* (Bielz 1860). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Бродівський, Кам'яно-Бузький, Радехівський райони). У літературних джерелах відсутня інформація щодо наявності виду на території Західного Полісся.

Genus *Euomphalia* Westerlund 1889

41. *Euomphalia strigella* (Draparnaud 1801). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Бродівський, Кам'яно-Бузький, Радехівський райони). У літературних джерелах вид вказаний для Західного Полісся [1].

Genus *Monacha* Fitzinger 1833

42. *Monacha (Monacha) cartusiana* (O. F. Müller 1774). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Сокальський район). У літературних джерелах вид вказаний для Західного Полісся [10].

Family *Arionidae* J. Gray 1840

43. *Arion (Carinarion) fasciatus* (Nilsson 1823). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Сокальський район). У літературних джерелах вид не вказаний для Західного Полісся.

44. *Arion (Mesarion) subfuscus* (Draparnaud, 1805). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Сокальський, Радехівський, Кам'яно-Бузький райони). У літературних джерелах вказаний для Волинської та Рівненської областей [1; 12].

Family *Agriolimacidae* H. Wagner 1935

Genus *Deroceras* Rafinesque 1820

45. *Deroceras laeve* (O. F. Müller 1774). Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Сокальський район, Радехівський, Кам'яно-Бузький райони). У літературних джерелах вказаний для Волинської та Рівненської областей [1; 3].

Family *Limacidae* Rafinesque 1815

46. *Limax maximus* Linnaeus 1758. Вид зареєстрований на території Малого Полісся (Сокальський район, Радехівський, Кам'яно-Бузький райони). У літературних джерелах вказаний для Українського Полісся [1; 12].

На території північно-західної частини Малого Полісся було зареєстровано 46 видів наземних молюсків, що трохи менше порівняно з літературними джерелами [13; 14; 16]. Можливо, це зумовлено тим, що ми охопили лише окремі біотопи в межах Бродівського, Кам'яно-Бузького, Радехівського, Жовківського та Сокальського районів.

На Малому Поліссі переважають молюски з європейським типом ареалу (рис. 1), а сумарна частка голарктичних і палеарктичних видів становить 21 %.

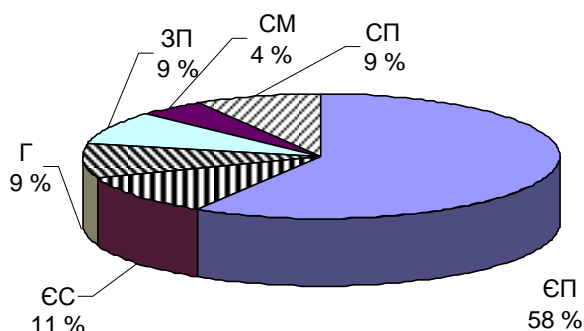
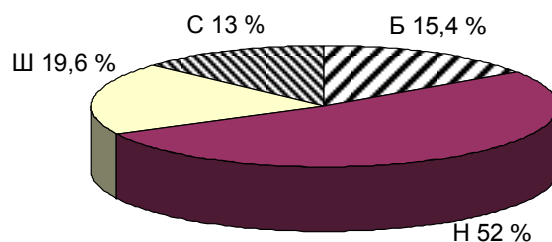

Рис. 1. Зоогеографічний склад наземних молюсків Малого Полісся:

Г – голарктичний; ЗП – західнопалеарктичний; ЄП – європейський; ЄС – європейсько-сибірський; СМ – середземноморський; СП – середземноморсько-понтійський

Для порівняння, на території Західного Полісся голарктичні й палеарктичні види становлять 56 % наземної малакофауни. За екологічними умовами переважають молюски, які пов'язані з лісами (40 %) та вологими біотопами (27 %).

За ландшафтно-зональним розподілом було встановлено такі групи наземних молюсків: неморальні види – 52 %, бореальні – 15,4 %, широкопоширені – 19,6 %, степові – 13 % (рис. 2).

Рис. 2. Співвідношення ландшафтно-зональних груп наземних молюсків на території Малеого Полісся

За екологічними вимогами на території Малеого Полісся переважають види молюсків, пов'язані з лісами, рідше – з іншими формами деревно-чагарникової рослинності. Майже 20 % видів можна охарактеризувати як лісові стенобіонти, а сумарна частка лісових видів становить 30 %. Майже 40 % видів тяжіють до вологих біотопів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Власні збори на досліджуваній території дали можливість виявити 46 видів наземних молюсків, які належать до 18 родин і 38 родів. Виявлені види становлять 32,6 % малакофауни Західної України.

На рубежі ХХ і ХХІ ст. відмічено проникнення на територію Малеого Полісся деяких антропохорних видів наземних молюсків (*Monacha carthusiana*, *Cepaea hortensis*, *Oxychilus draparnaudi*), активне розселення яких спостерігається зараз також в інших частинах заходу України. Було знайдено види, які характерні для Українських Карпат [11]. Це *Balea stabilis* (L. Pfr.), *Plicuteria lubomirskii* (Slós.), *Perforatella dibothrion* (Kim.), *Faustina fausntina* (Rssm.). Деякі з них (*P. dibothrion*, *F. fausntina*) є типовими елементами малакокомплексів досліджуваної території, і їх можна охарактеризувати як карпатсько-подільські види [1; 12].

На території Малеого Полісся знайдено червонокнижні види наземних молюсків – *Granaria frumentum* (Drap.) *Plicuteria lubomirskii* (Slós.), які відсутні на території Західного Полісся. Останній вид уперше згадується для території Малеого Полісся.

Порівнюючи власні дані з літературними джерелами, виявили, що молюски, які виявлені на території Західного Полісся, є в основному доволі поширеними видами і характерні для території Малеого та Волинського Полісся.

Проведений аналіз показує потребу детального дослідження видового складу наземних молюсків Малеого Полісся для уточнення просторового розподілу окремих видів, виділення видів та комплексів, які потребують охорони.

Список використаної літератури

1. Байдашников А. А. Наземная малакофауна Украинского Полесья. Сообщения 1. Видовой состав и связь с растительным покровом / А. А. Байдашников // Вестн. зоологии. – 1992. – № 4. – С. 13–19.
2. Байдашников А. А. Наземная малакофауна Украинского Полесья. Сообщения 2. Формирования современных малакокомплексов / А. А. Байдашников // Вестн. зоологии. – 1996. – № 3. – С. 3–12.
3. Гураль Р. І. Видова різноманітність черевоногих (Gastropoda) і двостулкових (Bivalvia) молюсків на території Шацького національного парку / Р. І. Гураль, Н. В. Гураль-Сверлова // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. пр. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. – С. 129–136.
4. Гураль-Сверлова Н. В. Наземні молюски (Gastropoda, Pulmonata) Західного Полісся / Н. В. Гураль-Сверлова // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Біологічні науки. – 2012. – № 2 (227). – С. 25–30.
5. Лихарев И. М. Наземные моллюски фауны СССР / И. М. Лихарев, Е. С. Раммельмуйер. – М. : Изд-во АН СССР, 1952. – 488 с.
6. Фізична географія Української РСР / О. М. Маринич, А. І. Ланько, М. І. Щербань, П. Г. Шищенко. – К. : Вища шк., 1982. – 208 с.
7. Полянський Ю. Матеріали до пізнання малакофауни західного Полісся / Ю. Полянський // Зб. фізіограф. коміс. наук. тов-ва ім. Т. Г. Шевченка у Львові. – 1932. – Вип. 4–5. – С. 97–118.
8. Природа Волинської області / за ред. К. І. Геренчука. – Львів : Вища шк., 1975. – С. 7–11.
9. Рибка К. М. Видовий склад і фітоценотична приуроченість наземних молюсків Малеого Полісся (Ратинський р-н) / К. М. Рибка // Біорізноманіття та роль тварин в екосистемах : матеріали VI Міжнар. наук. конф. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2011. – 332 с.

10. Рибка К. М. Біотопічний розподіл наземних молюсків на території північно-західної частини Малого Полісся (Львівська область) / К. М. Рибка // Наук. зап. Терноп. нац. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. : Біологія. – 2012. – № 2 (51). – 338 с.
11. Сверлова Н. В. Наукові колекції Державного природознавчого музею. Наземні молюски / Н. В. Сверлова. – Львів : [б. в.], 2004. – 200 с.
12. Сверлова Н. В. Роль Карпатських видів молюсків у формуванні наземної малакофауни заходу України / Н. В. Сверлова // Біорізноманіття Українських Карпат : матеріали конф. – Львів : ЗУКЦ, 2005. – С. 73–77.
13. Фауна, екологія и внутривидовая изменчивость наземных моллюсков в урбанизированой среде / Н. В. Сверлова, Л. Н. Хлус, С. С. Крамаренко и др. – Львов : [б. и.], 2006. – 226 с.
14. Adamowicz J. Materiały dofauny mięczaków (Mollusca) Polesia / J. Adamowicz // *Fragm. Faun. Mus. Zool. Polon.* – 1939. – Т. 4. – № 3. – С. 13–89.
15. Bąkowski J. Mięczaki galicyjskie / J. Bąkowski // *Kosmos.* – Lwów, 1884. – Т. 9. – С. 190–789.
16. Bąkowski J. Mięczaki (Molluska) / J. Bąkowski. – Lwów : Wyd-wo Muzeum im. Dzieduszyckich, 1891. – 264 s.
17. Balashov I. An annotated checklist of the terrestrial molluscs of Ukraine / I. Balashov, N. Gural-Sverlova // *Journal of Conchology.* – 2012. – Vol. 41, № 1. – P. 91–109.
18. De Lattin G. Grundriss der Zoogeographie / G. De Lattin. – Jena : G. Fischer Verlag, 1967. – 284 s.
19. Urbanski J. Mięczaki z okolic Rawy Ruskiej i z kilku innych miejscowości na Roztoczu Lwowsko-Tomaszowskiem / J. Urbanski // *Spraw. Kom. Fiziogr.* – 1866. – Т. 12.

Статтю подано до редколегії
14.09.2012 р.